פרוטוקול

ישיבת בין הזמנים
בבית הכנסת 'לכו נרננה'
גבעת שמואל

<u>שהתקיימה ביום ראשון,י' בניסן תשע"ו, 17.04.2016</u>

<u>ישיבת בין הזמנים</u>

הפרוטוקול נרשם ע"י: MINUTES BY:

רחוב בלוך 4, תל-אביב 64161 4 Bloch St., Tel-Aviv
טל. 03-5221022, 03-5242404 Tel.
פקס. 03-5231616 Fax.
office@stenograma.com

* רישום פרוטוקולים בבימ"ש בבוררויות ובישיבות
* תמלול קלטות
* צילום וידאו של עדויות וישיבות
* וידאו קונפרנס
* תרגום משפטי וכללי
* שרותים לוועידות וכנסים: - הגברת קול - וידאו על מסך גדול

* Court Reporters Minutes of arbitrations & meetings
* Transcribing of recorded cassettes
* Videographing of depositions & meetings
* Video conference
* Translation – Legal + General
* Conference services: - Public address - Video on large screen

בית הכנסת 'לכו נרננה'

גבעת שמואל

שהתקיימה ביום ראשון, י' בניסן תשע"ו - 17.04.2014

דר' קפלן: ערב טוב, ברוכים הבאים לישיבת בין הזמנים שאנחנו זוכים לערוך מדי שנה בבית כנסת לכו נרננה, וישר כוח לכל המארגנים, משפחת נס, השיעורים מוקדשים לעילוי נשמת האבא של שלמה נס, הרב נפתלי נס ז"ל, ישר כוח גדול לרב שלמה גלנטר, וכמובן ישר כוח לכל הרבנים הדגולים אשר מקדישים מזמנים להתכונן יחד איתנו לחג הפסח, יחד עם הלומדים והלומדות שמחים מאוד לשבת יחד ללמוד במהלך הערבים הבאים.

מתכבדים להזמין לפתיחת השיעור הראשון את הרב יובל שרלו שליט"א בבקשה.

הרב שרלו: שלום ושנה טובה, ארצה לפתוח בתלונתי השנתית על כך שהשיעורים של כינוס זה מודפסים, וככה איני יכול לסמוך על כך שלא זוכרים מה שאמרתי, ואיני יכול לחזור על אותו שיעור אפילו אחרי 15 שנים. המארגנים צריכים להחליט מתי מותר להתחיל לחזור מחדש...,

בנתיים, אני מבקש היום אני לעסוק בעניין שולי מאוד לכאורה, ובהערה קטנה של חז"ל על קטע קטן מאוד מתוך סיפור גאולת מצרים. הסיבה לכך היא שמתוך הקטע הזה הרמב"ם למד משהו הרבה יותר רחב ומקיף, ומתוך מה שהרמב"ם למד עולה סוגיה מאוד משמעותית לגבי דידנו. זו הסיבה לבחירה בסוגיה הזו, למרות שהקשר שלה ליציאת מצרים יותר רופף אפילו ממה שנראה.

במעמד הסנה מנהל משה רבינו דיאלוג עם הקב"ה, מתווכח עימו, מתחמק מהשליחות ומעלה הרבה מאוד שאלות עליה. בין השאר, הוא אומר לריבונו של עולם: 'והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי יאמרו אליי לא דיבר אליך ה'. בעקבות טיעונים אלה נותן לו הקב"ה אותות שכולנו מכירים: מה זה בידיך, וההפיכה לנחש; הדבר השני, הבה נא ידך בחיקך ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג, והאות השלישי שהוא כבר מתחבר למכה הראשונה, הוא הדם.

חז"ל כדרכם מחפשים האם יש משהו מהותי באותות האלה, כלומר האם היה יכול להיות חבצלת השרון שתפרח פתאום, או עורב שירד ויקרא בקול גדול, או שדווקא האותות האלה הם האותות שמשה רבינו מקבל דרכם גם מסר ספציפי - לא רק עצם קיומם של אותות אלא גם תוכן הפנימי שהם מבשרים.

חז"ל לומדים מתוך הדברים שהקב"ה מכוונן את משה רבינו למשהו שהוא צריך להיזהר ממנו, שכן משה רבינו אמר 'הן לא יאמינו לי', כלומר הוא הסתכל על העם וטען שלא זה הציבור שיאמין לו ושיקבל את דבריי. דרך האות השני אומר לו הקב"ה שזה לשון הרע על ציבור.

וכיצד מסר זה מועבר?

דרך פרשת השבוע שקראנו אתמול. ידו של משה הצטרעה באופן קשה, וכולנו יודעים שחז"ל דורשים את הצרעת בהקשר של מוציא שם רע. הדבר נכון גם לגבי המטה שנהפך לנחש - גם הנחש הוא מבעלי לשון הרע כולנו מכירים את הדרשות הידועות.

כלומר לדעת חכמינו הקב"ה מוסר מסר למשה רבינו ופותח סוגיה גדולה.

בד בבד עם הביקורת הא-לוהית אנו מוצאים שאותם חכמים הם אלה שלימדו אותנו שהעם היה שקוע במ"ט שערי טומאה, וכן בכל תסבוכות מצרים;

שכפסע היתה בין העם ובין התבוללות מוחלטת. לא זו בלבד אלא שמאוחר יותר נאמר 'וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים', וחז"ל לימדו שרבים באמת נשארו, ורבים לא עשו מה שנדרש בקורבן הפסח. מה אפוא פישרה של הטענה נגד משה באומרו 'והן לא יאמינו לי' ?!

מי שהתמודד בצורה מאוד משמעותית עם הבעיה הזאת היה הרמב"ם בפתיחה לאגרת השמד.

כידוע לכם אגרת השמד היא אגרת תמיכה וחיזוק שכתב הרמב"ם לקהילה כנראה בתימן, שמולה הופיע אדם כנראה גדול דור, שנזף בהם בצורה מאוד חמורה על כך שברדיפות הקשות ובאפשרות או למות על קידוש השם או להתאסלם, הם בחרו באפשרות השלישית והיא לברוח. ולפי תפיסתו הם החמיצו את ההזדמנות לקדש שם שמיים ולמסור את הנפש של קידוש השם.

לא אכנס לכל הרקע לאגרת השמד אני לא אכנס כרגע. לנו חשוב שהרמב"ם ראה חובה לעצמו לכתוב את אגרת השמד כדי לתמוך בהם, ולומר שמה שהם עשו זה הדבר הנכון על פי ההלכה, שבמקום שניתן לא למסור את הנפש, וגם לא לחלל שם שמיים, אז חובה לעשות את זה.

בנושא בו אנו עוסקים: בפתיחה לאגרת השמד מדבר הרמב"ם בכלל על הפוזיציה על העמדה של גדולי ישראל כאשר הם

עומדים מול האומה. הרמב"ם סוקר כמה וכמה גדולי ישראל, מהגדולים שבגדולים, שהקב"ה לימד אותנו דרכם שכשאתה מסתכל על הכלל אתה לא צריך לומר דברי קטגוריה אלא להיפך, לומר דברי סנגוריה וחיזוק כלפי הכלל.

הרמב"ם מלמד אותנו את זה דרך ישעיהו הנביא בהפטרה שכולכם מכירים, בפרק ו', כאשר ישעיהו אומר 'אוי לי כי נדמיתי כי טמא שפתיים אנוכי ובתוך עם טמא שפתיים אנוכי יושב', ואז הפסוק מתאר שבא מלאך ולקח רצפה – גחלת - ואמר לו 'וסר עוונך וחטאתך תכופר'. אחת הדרשות אומרת שאפילו ישעיהו הנביא היה צריך כפרה על כך שהוא אמר בתוך עם טמא שפתיים אנוכי יושב.

דמות אחרת שהרמב"ם בוחן היא אליהו הנביא, שאמר 'קנוא קינאתי להשם א-לוהי צבאות, את מזבחך הרסנו ואת נביאך הרגוהו בחרב ואיוותר אנוכי לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה', והקב"ה בסופו של דבר ממש מדיח את אליהו בעקבות הדברים האלה, וכן הלאה. בראש כולם הרמב"ם מציין את משה רבינו שלימד אותנו בהקשר הזה שאין אומרים קטגוריה על ציבור.

שיעור חשוב זה מחייב עיבוד, שהלוא אם מנהיג אומר כל הזמן דברים טובים ודברים מחובקים, המרוממים את הציבור, היכן מקומה של התוכחה, הנזיפה והמחאה ? איפה הפעולות הנובעות מעיניים פקוחות על המציאות ? האם לא מדובר בסוג של רמאות עצמית ? האם זה לא סוג של הדחקה כיצד באמת להסתכל על עם ישראל במצרים ?

מי שידייק בלשון הרמב"ם יראה שהרמב"ם לא אומר שם שאנחנו צריכים לרמות את עצמנו. גם הרמב"ם לא אומר שם שצריך לראות את הדברים הטובים שכן נמצאים. הרמב"ם מלמד אותנו שהדבר מאוד תלוי בנסיבות.

טענתו באיגרת השמד היא כלפי אותו חכם, בנסיבות הקיימות: אתה בא לעם (כך הוא מוכיח את זה שפגע באותה קהילה), אתה בא לעם שנאנק ונאנס ונעקד, שרוצה לעבוד את הקב"ה, והמציאות הכבידה עליו, והיא קשה מאוד, ממש בלתי אפשרית, והוא מצא מפלט לברוח אליו - ואתה נוזף בו???!!

כלומר, תלוי מהו ההקשר - אם ההקשר הוא במזיד, אם ההקשר הוא בדווקא, אם ההקשר הוא להיות נגד, אז בוודאי - הנביאים היו אלה שהתייצבו מול האומה הישראלית ואמרו דברים מאוד קשה.

משה רבינו גם בהמשך אומר בספר דברים 'ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם'. כאשר הוא מסכם את כל ארבעים שנות ההליכה במדבר. אלה דברים קשים מאוד. שם הקב"ה לא אמר לו שהוא נהג לא כשורה, שם באמת היה מקום להתלונן כלפי אלה שיכולים לעמוד, כלפי אלה שיכולים להתנהג כראוי והם לא עשו את זה.

לעומת זאת, כאשר אתה מזהה חולשה, כאשר אתה מזהה מציאות של מצוקה, כאשר אתה מזהה אונס, כאשר אתה מזהה פעולה לא-רצונית אלא מצוקה שלא היתה ברירה – האם אז תחליש אותם עוד יותר? אתה תגיד 'והן לא יאמינו לי? אתה תגיד שבתוך עם טמא שפתיים אתה יושב? אתה תגיד כמו אליהו קנא קינאתי?

צריך להבין באיזה סיטואציה הם עמדו, והציפיה ממנהיג ישראל או מהמתבונן על האומה לומר דברי סנגוריה על ישראל.

הסוגיה הזאת צריכה להילמד בהקשר הרבה יותר רחב ועל כן ארחיב אותה, ואחר כך נשוב ליציאת מצרים. היא דנה בשאלת ההקשרים הרחבים של עבירות הלשון.
אנחנו יודעים היטב שמצד אחד ההלכה אומרת דברים מרחיקי לכת ביותר על איסורי לשון הרע ואיסור הלבנת פנים.
אדגים זאת רק במעט: לגבי איסור הלבנת פנים אומרת הגמרא במסכת סוטה דף י' עמוד ב', 'נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן של אש ואל ילבין פני חברו ברבים'.
בעלי התוספות שואלים האם אין סתירה בין החובה להפיל עצמך לכבשן של אש ובין הרשימה המדויקת של שלוש עבירות 'ייהרג ואל יעבור', והלוא הלבנת פנים אינה כלולה בתוך העבירות האלה, אז איך ניתן לומר שנוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן של אש?
מתרצים בעלי התוספות שאכן החובה למסור את הנפש רחבה יותר משלושת העבירות האלה. כשהגמרא אומרת שחובה להפיל עצמך לכבשן של אש זו הלכה למעשה, זו לא פרפרזה, אלא הלכה למעשה. ומפני מה חובה זו אינה מנויה בתוך עבירות ייהרג ואל יעבור ? הסיבה היא ספרותית בלבד: עבירות ייהרג ואל יעבור כתובות במפורש בפסוק, ועל כן נימנו ברשימה, ויש עוד דברים שחובה למסור עליהם את הנפש, אך אינם כתובים במפורש בתורה, ועל כן לא נרשמו, על אף שהם מחייבים.

ניתן להבחין היטב שמדובר בתירוץ ספרותי, כלומר הלכתית הם באמת פוסקים שצריך אדם להפיל עצמו בתוך כבשן של אש ולא להלבין פני חברו ברבים.

הדבר כמובן מרחיק לכת ביותר, וקשה למצוא דבר מה מציין יותר את החומרא של איסור הלבנת פנים מאשר הלכה זו.
דוגמה נוספת ביחס ללשון הרע: הרמב"ם קובע בהלכות דעות ששלוש עבירות הן החמורות ביותר, עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, אך מסיים 'ולשון הרע כנגד כולן' !!
כלומר מצד אחד אנחנו מוצאים דברים מרחיקי לכת בחומרתם על התחום הזה - איסורי לשון - זוה מחזיר אותנו למה שאמרנו על משה רבינו, אליהו וישעיהו.
אבל מצד שני, צריך לזכור שאמירות כאלה עלולות להיות חמורות מאוד מבחינה חברתית. משמעותן עלולה להיות נתינת פרס לנבל ! אמירות כאלה הן למעשה קשירת הידיים בפני מלחמות בפשע בעוול; עבירות כאלה הן למעשה השתקת ביקורת ציבורית כלפי מציאויות בעייתיות ?!
מי שהעלה את זה בצורה ממש מרתקת היה חיזקוני על התורה בהערה קטנטונת. החזקוני הוא אחד מבעלי התוספות שכתב פירוש לתורה, כלומר אנחנו מדברים על מפרש קדמון, מלפני כשבע מאות שנים, שכתב פירוש לתורה, ושם את דעתו לכך שבאותו פסוק כתוב גם 'לא תלך רכיל בעמך', וגם 'לא תעמוד על דם רעך', החזקוני הציע שני פירושים לצמידות שני חלקי הפסוק:

הצעה ראשונה מאוד דומה לזו של הרמב"ם: לא תלך רכיל בעמך כדי שלא תעמוד על דם רעך. הרמב"ם כותב שהפסוק הזה מלמד אותנו את מה שאנחנו היום אומרים בשפה שלנו - מילים יכולות להרוג.

יש לכך יותר מדי עדויות בהיסטוריה שלנו, ומי שרוצה לא צריך לרוץ להיסטוריה של דואג האדומי שהרמב"ם מצטט, יכול לראות את ההיסטוריה של מדינת ישראל השנה שמילים יכולות להרוג (הפרסומים המכוערים ברשתות החברתיות שהביאו להתאבדותם של אנשים). המשמעות של צמידות שני חלקי הפסוק הזה הן רק לכיוון אחד, לא תלך רכיל בעמך כדי שלא תעמוד על דם רעך.

אבל החזקוני בהצעתו השניה אומר ששני חלקי הפסוק אינם הולכים לאותו כיוון, אלא שכל אחד מחלקי הפסוק מושך לכיוון מנוגד, מצד אחד 'לא תלך רכיל בעמך' והיזהר שלא לפגוע. אולם, שאם תאמץ רק את העיקרון הזה שלא תלך רכיל בעמך, אתה עלול בשם הזהירות מלשון הרע להפקיר את הנפגע; להפקיר את חברך שהולך לעשות עסקים עם מישהו נבל ואתה לא מציל אותו; להפקיר את כל הביקורת הציבורית שצריך לבקר תופעה מסויימת, וכדו'. ואז אתה חס וחלילה תעמוד על דם רעך, כי אתה תראה אנשים נפגעים ואתה תגיד 'אני לא מדבר לשון הרע', 'אני לא מלבין פנים', 'אני סותם את הפה' וכדו'.

אשר על כן, לדעת החזקוני, התורה כתבה באותו פסוק את שני חלקי הפסוק, והטילה חובה מתמדת של ניווט בין 'לא תלך רכיל בעמך' ובין 'לא תעמוד על דם רעך'.

אם אתה תחמיר בלא תלך רכיל בעמך, במקום שאסור להחמיר אז תדע לך שאתה תעמוד על דם רעך.
ואם כמובן אתה בקלות תגיד אני כדי לא לעמוד על דם רעי הכל מותר לדבר, אז אתה תעבור על לא תלך רכיל בעמך.
התורה כתבה את שני חלקי הפסוק הזה כדי לשמור כל הזמן על איזון בין שני הדברים.

מי שהלך בדרך הזו בצורה מאוד מרתקת היה כמובן החפץ חיים. צריך לזכור שעד החפץ חיים, וזה נושא לשיעור אחר, אנחנו לא מוצאים דיני לשון הרע מפורטים בדרך בה שאר הלכות התורה מפורטות. לשון הרע והלבנת פנים אינם חלק מההלכה, אלא חלק ממספרות המוסר והמידות!
יש שתיים ורבע הלכות בלבד ברמב"ם; ברוב ספרי ההלכה הן לא נמצאות; הן לא נמצאת בשולחן ערוך - אין בשולחן ערוך הלכות לשון הרע והלבנת פנים.
האם לפי ספרי ההלכה האלה מותר לדבר לשון הרע? חס וחלילה.
איפה הן כן נמצאות?
דיני לשון הרע ורכילות והלבנת פנים נמצאים בהיקפים עצומים בספרות המוסר, לא בספרות ההלכה. זו סוגיה מרתקת ומאתגרת, שלא נדון בה עתה: למה במשך מאות שנים (עד לפני כמאה שנים) בחרה התורה שבעל פה להתמודד עם ענייני לשון הרע ורכילות בספרות המוסר, והיא קראה להימנעות קפדנית מעבירות אלו בלי להגדיר בדיוק מה זה לשון הרע, מה זה כך מה זה כך? הספרות קראה לכולם לתקן את לשונם, להסתכל במבט אחר על הבריות, ולעשות את כל

הדברים בזהירות מופלגת מפני לשון הרע והלבנת פנים, אך לא ניסחה זו בפרטי פרטים כגדרים הלכתיים.

רק לפני כמאה שנים, קצת יותר כבר, החפץ חיים העביר את דיני לשון הרע ורכילות מספרות המוסר לספרות ההלכה. החפץ חיים כתב ספר, כמובן גם ספר מוסר אבל ספר הלכה על שמירת הלשון. הספר הזה הוא בעל עשרה פרקים. תשעה פרקים מהספר הזה הם מה אסור, בעצם פירוט של האיסורים החמורים ברכילות לשון הרע הלבנת פנים וכדומה. באופן בסיסי החפץ חיים היה פוסק מחמיר מאוד בתחומים האלה. מי שלומד את פשט הסוגיות רואה שלא כל דבר הכתוב בספרו הכרחי, ולא הייתה חובה להגיע לפסיקות המחמירות מאוד של החפץ חיים, אבל החפץ חיים היה פוסק מחמיר מאוד, ודרך ההחמרה הוא מלמד אותנו, כפי שהסברתי מקודם, את החומרה הגדולה של לשון הרע ורכילות, וכמובן הלבנת פנים.

אבל אפילו החפץ חיים שהיה מחמיר מאוד גדול בהלכה כתב את הפרק העשירי של ספרו. הפרק העשירי של ספרו הוא מה שאנחנו מכנים את זה תחת הכותרת 'לשון הרע לצורך', ושם החפץ חיים קובע שני דברים מאוד מרחיקי לכת שיחזירו אותנו לצרעת של משה רבינו.
דבר אחד הוא שההלכה מכירה בכך שיש מצבים שאי אמירת לשון הרע היא עמידה על דם רעינו, כמו שהסברתי מקודם, ולכן יש ש מקומות שבהם החפץ חיים אומר שמותר לומר דברים רעים על הבריות. מלשונו משמע אפילו שמדובר

בחובה ולא בהיתר בלבד, והאדם חייב לא לסתום את הפה אלא לצאת ולהציל את העשוק מיד עושקו.

הדבר השני שמלמד החפץ חיים, ואולי הוא החשוב יותר, הוא שגם כשמותר לעשות את זה - יש כללים, זה לא בינארי: או 'לא תלך רכיל בעמך' או 'לא תעמוד על דם רעך'. בשל העובדה שיש מתח בין שני חלקי הפסוק, אנו למדים שאנו חייבים כל הזמן לנווט ולהיזהר.

כדי לעמוד בקריטריונים מתי כן מותר לומר לשון הרע לצורך, יש לדעת החפץ חיים שבעה תנאים. לא נאריך בהם כעת, ורק נציין את עצם העובדה שישנם כלליים הלכתיים כיצד מותר להציל עשוק מיד עושקו, ואין מדובר חס ושלום בהיתר כללי להשתלח במישהו.

לפני מספר שבועות כתבתי מאמר בשבתון של מקום ראשון ומיינתי את שבעת הכללים האלה, מיינתי לא המצאתי חס וחלילה אלא מיינתי אותם בצורה קצת שונה, אני אומר את זה בשלוש דקות רק כדי קצת לעורר את הציבור (המאמר נמצא כאן: https://musaf-shabbat.com/2016/02/28/%D7%9E%D7%A6%D7%A4%D7%9F-%D7%94%D7%9C%D7%9B%D7%AA%D7%99-%D7%9C%D7%AA%D7%95%D7%A4%D7%A2%D7%AA-%D7%94%D7%A9%D7%99%D7%99%D7%9E%D7%99%D7%A0%D7%92-%D7%99%D7%95%D7%91%D7%9C-%D7%A9%D7%A8/).

מאיפה התעוררתי לזה?

לפני כמה שנים נכנסתי לכיתה י"א וביקשו ממני ללמד קצת על לשון הרע, רכילות, הלבנת פנים. אני חבר נשיאות מועצת העיתונות ועל כן ביקשו ממני ללמוד אתם ביחד כיצד ניתן ליצור עיתונות על פי ההלכה. נכנסתי לכיתה וראיתי שזה מעניין אותם כמו חור בראש - לא עניין אותם.

ואז שאלתי את עצמי מה מעניין בחורים בשביעית? התשובה הייתה ברורה מאיליה: הדבר המרכזי שמעניין את החבר'ה בשביעית, הדבר הכי חשוב להם בחיים - זה רישיון הנהיגה. שאלתי אפוא את עצמי: היכן ב'הלכות רישיון נהיגה' מדובר בלשון הרע, רכילות, הלבנת פנים?! ולפתע הבריק בי רעיון שאני מבקש לשתף אתכם בו. נלמד משהו מתקנות התעבורה - גם להציל אתכם מרפורט מיותר וגם כדי שזה יהיה כלי לשמירת ההלכה:

בתקנות התעבורה כתוב שאם נוצר מצב בו צריכים ליסוע לאחור (רוורס) צריך לעמוד בכל שלוש התנאים הבאים:

האחד, מותר לנסוע רוורס רק במקום בו קיימת נחיצות - זה העיקרון של necessity, כלומר רק במקום בו יש הכרח לעשות זאת. אדם העובד באוניברסיטת בר אילן חייב להקיף את כל בר אילן כי זה חד סיטרי. לפעמים עומד הפיתוי (כשחונים ליד הכולל), לנסוע מטר אחורה ואז להגיע ישר לשער - אסור לעשות זאת כי אין נחיצות, זה תנאי ראשון.

התנאי השני הוא מה שנקרא באתיקה, מידתיות.

כלומר, אם אדם היוצא מחניה (כי הייתה נחיצות), ורוצה להמשיך ליסוע לאחור כי התנאי הראשוני התקיים – כללי התעבורה קובעים כי משעה שהנחיצות כבר אינה קיימת –

אסור להמשיך. מותר לנהוג לאחור, גם כשקיימת נחיצות, רק במידה המינימאלית ביותר.

תנאי שלישי הוא התביעה לבחון היטב את כל מה שצריך לעשות כדי שלא לגרום נזק, כגון להסתכל במראות. נהגים צעירים אינם מודעים לכך (לדוגמה) כי בנהיגה לאחור חובה להסתכל גם קדימה, כדי שהקצה הקידמי לא יפגע במשהו. ניתן לומר כי דבר מה אחד כבר הרווחתם משיעור זה ... אבל למעשה למדנו משהו הרבה יותר משמעותי, שיכול לסייע בעדנו לקבוע כיצד מדברים 'לשון הרע לצורך' כדי להציל עשוק מיד עושקו. הכללים הם זהים: רק כשבאמת נחוץ, ואם זה לא נחוץ אסור לעשות את זה; רק כשזה מידתי, כלומר האדם אכן יודע את האמת, הוא לא מטשטש בין עובדות לפרשנות, הוא מדייק מאוד באופן מידתי; לאחר בדיקה שלא גורמים נזק מיותר - בדקת שמרוב מאבק שלך על הדבר הזה אתה לא גורם יותר נזק מאשר אם היית שותק, ואם לא היית עושה.

אני מציין את הדברים האלה כדי לחזור לסוגיה שבה העליתי מה אנחנו צריכים להגיד בעומדנו כמו משה רבינו מול עם ישראל עם כל התסבוכת הגדולה במצרים. כזכור משה רבינו אמר 'והן לא יאמינו לי' - מה למדנו מכל המסע הזה? מכל המסע הזה למדנו שביקורת ציבורית, שלשון הרע, שהלבנת פנים וכדומה תמיד תמיד תמיד תלויים בהקשר. לעתים מדובר במצב נורא של השמצה, של פגיעה, הנובעות פעמים רבות מהתנשאות אישית, מאטימות למצב. הבה נשוב לאותו אחד שהרמב"ם כותב נגדו את אגרת השמד, אותו

האשים הרמב"ם באטימות כלפי מצוקה, כלפי הרגישות הנדרשת מול אלה שהם במצב קשה. במצבים כאלה זה אכן איסור לשון הרע הלבנת פנים: זה לא מקדם לשום דבר, זה לא בונה שום דבר, זה לא יוצר שום דבר, זה רק מפיל ומשפיל ומנמיך ופוגע ויוצר מתח ויוצר כעס וכדומה.

לעומת זאת, כשזה חלק מתהליך התעוררות, מתהליך תיקון, מתהליך הצלה של עשוק מיד עושקו - אז זו מצווה גדולה כי מקיימים בכך את 'לא תעמוד על דם רעך', ובמצבים אלה זו השליחות הגדולה.

את זה אנו למדים מסיפורי משה רבינו: כשאנחנו שואלים ובוחנים לאורך כל התורה כולה מה הוא אמר על עם ישראל ומה היתה התגובה האלוקית כלפיו, אנחנו אכן מוצאים דברים סותרים ומנוגדים:

כשהוא עמד מול הקב"ה הוא דיבר טוב על ישראל. הוא שאל 'האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף', כי זה מה שהיה מציל את האומה ומרומם את האומה; כשהוא עמד מול הקב"ה אז הוא אמר 'למה יאמרו מצרים לאמור ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים ולכלותם על פני האדמה', 'שוב בחרון אפיך והינחם על הרעה לעמך'.

ומצד שני, כשהוא ניצב מצד שני מול עם ישראל, ובדברי התוכחה הקשים שלו הוא התכוון לעורר את האומה ולהכין אותם לקראת כניסתם לארץ, בעיקר בספר דברים, אותו משה רבינו אומר 'ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם'.

האמת הדבר, שאנחנו מוצאים את התופעה הזאת של מה להגיד מול איזה ציבור לא כשאלה אובייקטיבית אלא כשאלת

הקשר אצל כל הנביאים - אצל כולם. מצד אחד אנחנו מוצאים שכשהנביאים עמדו מול הקב"ה אז הם קראו לקב"ה לא לפגוע באומה, הם קראו לקב"ה להציל את כנסת ישראל. אליהו הנביא אולי אומר את הדברים הכי חמורים כאשר הוא עומד מול הקב"ה במעמד הר הכרמל. הוא אומר לקב"ה 'ואתה הסיבות את ליבם אחורנית' - כביכול הקב"ה אשם בהליכה של עם ישראל אחרי הבעל ואחרי האשרה.

בקונטקסט הזה אליהו עושה ככה.

ואילו כאשר הוא עומד מול האומה הוא אומר דברים קשים מאוד מאוד. בשני המקרים האלה אין שום טענה נגדו.

מתי חז"ל אומרים שהקב"ה תבע מאליהו ללמוד משהו וללמד אותנו לאורך דורות?

כאשר אליהו אומר לקב"ה קנא קינאתי כי עם ישראל עזבו בריתך, את מזבחותיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב וכדומה, שזה לא בונה, שזה לא מרומם, שאלה דברים קשים כנגד האומה שאין בהם נחיצות ואין בהם מידתיות והם גורמים נזק, שם לדעת חז"ל הקב"ה אמר לאליהו אני אינני רוצה יותר בשליחותך.

יש למדרש דרכים יפות כדי להעצים את המשמעות של דברי אליהו. כולנו יודעים שבברית מילה אנחנו תמיד עושים כסא של אליהו, למה ?

לפי המדרש, אנחנו מבקשים להוכיח לאליהו הנביא שהוא טעה. הוא טען מול הקב"ה 'עזבו בריתך בני ישראל', ועל כן הקב"ה שולח אותו לכל ברית מילה, ואנחנו זוכים בכך שאליהו מגיע לכל ברית ובברית כדי להראות שלא עזבו בריתך בני ישראל, כלומר כדי לראות שביסודו של דבר עם ישראל נאמן בבריתו עם א-לוהיו.

הבה נאסוף את מה שאמרנו עד עתה: את סיפור גאולת מצרים אפשר להתחיל לספר אותו מהמקום שבו משה רבינו נפגש עם שליחותו. במקום שמשה רבינו נפגש עם שליחותו, שם אנו למדים כיצד להתבונן על עם ישראל ואיך ללמד אותנו לדורות לנתח את המציאות של עם ישראל.

משה רבינו מעריך שעם ישראל לא ישמע לו, שאין שם עם מי לדבר, ולמעשה ברגע שהוא מעריך כזה דבר אז מבחינה מסויימת נגזר דינם לכליה - כי אם אי אפשר לגאול את האומה, ואם הם לא יאמינו לגואל ולבואו של שליח ה' אז אין אופק ואין תקווה.

כל עוד הניתוח הוא שמצבם איום ונורא ושקוע, אבל כשתבוא הבשורה הם יבואו איתך - אז יש אופק ויש סיכוי, אבל כאשר הוא אומר שלא יאמינו לו אז בעצם הוא סותם את הגולל על עצם אפשרות הגאולה, וכשהוא עושה את זה הוא מפיל את האומה, את תקוותיה, את הווייתה.

בנקודה הזאת הקב"ה אומר לו שדברי תוכחה לא מתאימים. להיפך, הציפייה ממנו הייתה לעמוד בפני הקב"ה, ולהתחנן בפניו למצוא את הדרך לעורר, לתמוך, לכוון ולהרים. על פי המדרש, הקב"ה מלמד את העיקרון הזה בכל פעם שנביאים לא נהגו כך - לישעיהו הנביא, לאליהו וכדו', ובדרך זו צעד הרמב"ם באיגרת השמד.

לעומת זאת, כאשר מי שמתייצב מולך הוא בעל חוט שדרה הנוהג באופן פסול ובוחר בבחירות רעות – שם החובה היא דווקא לגעור בו, לנזוף בו, לתבוע ממנו, ולנתח את הבחירה שלו בדברים קשים, אם ההערכה היא שמילים קשות אלו

תבאנה אותו לבחון מחדש את דרכו, ויש סיכוי שהן תגרומנה לשינוי.

חובה אפוא לזכור: כאשר מי שעומד לפניך מוחלש, במצב אנוש, במצוקה - התפקיד של מנהיג ישראל ולמעשה של כל אדם המסוגל לכך הוא להסתכל על מה שיכול לצמוח, על התקווה, על השער שעוד לא נטמא, על כך שיש סיכוי שיש תקווה וכמובן עידוד וחיזוק של המציאות שקיימת וניסיון לרומם.

אני מניח שכולם מכירים את זה מהילדים שלנו, לא צריך ללכת רחוק. יש זמנים שצריך לנזוף בהם כשהם לא בסדר, ויש זמנים שצריך לחבק אותם כשהם לא בסדר.

לפעמים נזיפה שלא במקומה תביא למפלה, ולפעמים חיבוק שלא במקומו יביא למפלה, ולכן קהלת אומר 'עת חבק ועת רחוק מחבק'. זו אומנות גדולה לדעת מתי להגיד לזה ומתי להגיד לזה, בדיוק כמו דיני לשון הרע, מתי לנצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה, סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורודפהו, ומתי חובה לעמוד על דם רעינו ולא לאפשר שייגרם עוול או שתיגרם סטיה כאשר מדובר על מישהו שהוא בעל חוט שדרה ושיש צורך מאוד עמוק כדי להתמודד איתו.

נשוב אפוא לפתיחת דרכינו: הערכה המציאות של עם ישראל היתה מציאות מאוד קשה – מ"ט שערי טומאה, אבל השאלה במעמד הסנה נגעה לתגובה – מה נכון לעשות כאשר מנהיג פוטנציאלי ניצב מול המציאות הקשה הזו. מה שמרתק בשאלת צרעת היד של משה רבינו היא העובדה שהרמב"ם הפך אותה למורת דרך לדורות.

- סוף דרשה -